
Robert J. Holton COSMOPOLITANISMS

New Thinking and New Directions Palgrave
Macmillan, 2009., 252 str.

Kozmopolitizam kao ideja ima povijest dužu od dvije tisuće godina. Njegova je pojava vezana uz filozofsku tradiciju antičke Grčke, a njegovi odjeci prisutni su u religijama poput kršćanstva i islama, kao i u prosvjetiteljstvu 18. stoljeća, dok mu u današnje vrijeme tragove možemo naći u globalnim pokretima koji zahtijevaju kozmopolitско pravo na osnovi ljudskih prava, zaštite okoliša i veće globalne demokracije. Zbog svoje rasprostranjenosti danas gotovo da nema polja društvene znanosti koje se ne bavi nekom vrstom kozmopolitizma. Kako bi unio malo reda u taj teorijski kaos, Robert J. Holton, profesor emeritus Trinity Collegea u Dublinu, uputio se u pisanje knjige koja ne samo da bi dala povijesni pregled ove ideje nego bi i upozorila na neka nova razmišljanja, koja se – vezano uz ovu temu – pojavljuju u zadnja dva desetljeća.

Autor navodi da su ga na ovaj opsežni zadatak navela tri razloga. Prvi od njih jest želja za sustavnom analizom, zbog čega je u zadnjih dvadeset godina došlo do ponovnoga buđenja interesa za kozmopolitizam i na područjima politike, prava, gospodarstva i niza znanstvenih disciplina. Kao drugi razlog Holton navodi privlačenje pažnje na to novije, radikalno, prevrednovanje kozmopolitizma u znanosti, točnije na, prema njegovim riječima, "otimanje same teme iz ruku filozofa i stavljanje u širi odnos sa sociološkim i antropološkim znanostima, kao i s politolo-

gijom, geografijom, književnom teorijom i kulturnim studijama". Za treći razlog navodi da je osobne prirode, jer smatra kako je poput većine suvremenih znanstvenika i on sam dio fenomena koji opisuje, jer živi, radi i piše u tri zemlje: Australiji, Velikoj Britaniji i Irskoj, što ujedno stvara zanimljive poteškoće oko konstruiranja vlastita identiteta.

Nakon uvodnoga poglavlja, kojim se objašnjavaju osnovne postavke djela, knjiga je podijeljena na dvije tematske cjeline. U prvoj cjelini raspravlja se o teoretskim, konceptualnim i povijesnim pitanjima u razumijevanju kozmopolitizma, dok se u drugoj cjelini naglasak stavlja na empirijsku analizu kozmopolitizma i njegovih učinaka. Taj drugi dio, prema autorovu mišljenju, i čini ključni dio ove knjige. Holton smatra kako su istraživanja u zadnje vrijeme skrenula s puta teorijske spekulacije prema teorijski osviještenoj empirijskoj analizi. Knjiga ovaj preokret uzima kao činjenicu i teži krenuti dalje, pružanjem sustavnog objašnjenja intelektualne mape trenutačnih znanja o kozmopolitizmu te upozoravanjem na područja analitičkih poteškoća i nejasnoća, koja još uvijek opstaju.

Drugo poglavlje, kojim započinje prva cjelina vezana uz teoretska pitanja kozmopolitizma, daje opsežan pregled pokušaja konceptualiziranja kozmopolitizma, proširujući i produbljujući žarište uvodnoga poglavlja i na modalitete kozmopolitizma i na pitanja tipologije. Kako autor navodi, kozmopolitizam je uistinu "mnogobojni kaput". Kada odbacimo pretpostavke da je kozmopolitizam jedinstven, zapadnjački i univerzalistički, mnogi njegovi alternativni izvori i tipovi spremni su za analizu. Ovom proliferacijom nastaje opasnost da se cijelo područje pretvori u intelektualni kaos, što Holton pokušava spriječiti sustavnom analizom, pri čemu preuzima šest modaliteta kozmopolitizma koje Vertovec i Cohen navode u uvodu zbirke eseja *Conceiving Cosmopolitanism* te im dodaje još dva modaliteta za koje smatra da su ih ispustili. Svi ti modaliteti široko potpadaju pod definiciju kozmopolitizma kao otvorenosti prema drugima.

Treće se poglavlje, po autorovim riječima, bavi glavnom temom ove knjige, točnije razradom nove historijske sociologije kozmopolitizma. Holton se tu prvi put suprotstavlja utjecajnoj teoriji kozmopolitizma kao vremenu druge moderne, koju je razvio Ulrich Beck, što je sukob koji će se redovito ponavljati i u ostatku knjige. Prema Holtonovu mišljenju, povijesna osnova Beckova argumenta o odnosu novog oblika moderne i kozmopolitizma nije zadovoljavajuća, pa bi je trebalo podvrgnuti sustavnoj procjeni i kritici. Holton ima dva prigovora na tezu o dvije moderne. Smatra da nastanak te teze duguje velikim zanemarivanjem kozmopolitizma i procesa kozmopolitizacije u vremenu i prostoru, točnije nerazumijevanju koje se nalazi u Beckovoj ideji prve moderne, odnosno povijesnih pojava nacionalnih država, nacionalnih institucija, nacionalnih identiteta i nacionalizama u odnosu na kozmopolitizam. Ni kozmopolitizacija ni kozmopolitiski svijet ne može biti shvaćen, kao što je Beck pokušao, u okvirima sadašnjosti i bliže prošlosti s pokojom referencom na antičke grčke filozofe. Historijska sociologija kozmopolitizma povezana je s dugoročnim trendovima u religiji, trgovini i mobilnosti. Takvi su trendovi svjetski, ne pripadaju Europi ili Zapadu. Nema povijesnih dokaza za ideju o nacionalnoj modernosti koja kroz veliku transformaciju ustupa mjesto kozmopolitiskom dobu. Zbog svih tih prigovora Holton pokušava dati alternativnu povijesnu sociologiju u odnosu na Beckovu. Njegova inačica historijske sociologije usredotočuje se na dugotrajne kontinuitete i diskontinuitete između kozmopolitizma u antičkom, srednjovjekovnom i modernom svijetu, kao i na prostorne kontekste i modalitete kozmopolitizma unutar i izvan onoga što se smatra zapadnim svijetom.

Odnos kozmopolitizma na razvoj socijalne teorije raspravljen je u četvrtom poglavlju knjige. Autor u njemu razmatra što kozmopolitike perspektive daju socijalnim teorijama. Osnovno svojstvo kozmopolitizma jest nada da se ratu, rasizmu i svjetskoj nepravdi može učinkovito suprotstaviti općom ljudskom solidarnošću. Starije tradicije stoicizma i prosvjetiteljstva te njihova moralna i politička filozofija, zasnovana na doktrinama prirodnoga zakona, u moderni su dobile društvo socioloških teoretičara, a u novije vrijeme sve je više i postmodernih, poststrukturalističkih, postkolonijalnih i feminističkih pristupa temi. Zbog toga je kozmopolitizam sve teže opravdati kao etički univerzalizam zasnovan na zajedničkim vrijednostima. Ovo se poglavlje usredotočuje na dva generička problema koja se nalaze pred socijalnom teorijom, a to su problem akcije i problem reda. U drugom dijelu ovoga poglavlja pozornost se pridaje i raspravama o tome kako bi metodološki kozmopolitizam trebao zamijeniti i metodološki nacionalizam, kao i metodološki globalizam, kao što to predlaže Beck.

Kao što je već spomenuto, u drugom dijelu knjige žarište prelazi na empirijsku analizu, kako bi se pokušalo spojiti i unijeti smisla u mnoga nova, iscrpna, multidisciplinarna istraživanja. Holton sam navodi kako je namjera ovoga dijela knjige bila dati prvi potpuni pregled dokaza koji se odnose na kozmopolitizam. Po njegovu mišljenju, ovaj dio knjige prelazi granice mnogih dosadašnjih radova koji se primarno bave spekulativnom teorijom te istodobno daje i sadržaj programatskim pozivima za potpunije istraživanje kozmopolitizma.

Ova cjelina počinje petim poglavljem, u kojem se ustvrđuje kako donedavno nije bilo sustavnoga empirijskog programa za istraživanje kozmopolitizma. Ulrich Beck je taj koji povratkom interesa za kozmopolitizam nastao zbog djelovanja kulturnih studija i antropologije na početku novoga tisućljeća prvi predlaže istraživački program od 13 točaka. Neke od tih točaka, koje zahtijevaju detaljno istraživanje, jesu dvojno državljanstvo, jezična različi-

tost, prekogranična mobilnost, transnacionalne inicijative i organizacije, nacionalni identiteti i njihov odnos prema kozmopolitizmu, odgovori na ekološku krizu ... Holtonov glavni prigovor Becku jest što u programu izostavlja vrlo važnu stavku – kozmopolitsko pravo. Zbog toga on područja istraživanja organizira u četiri šire grupe, koje su redom – međukulturno djelovanje, komunikacijski mediji, osobni stavovi te politike i institucije (ovo područje uključuje i kozmopolitsko pravo).

U drugom dijelu ovoga poglavlja pažnja se okreće prema rezultatima istraživanja sociokulturnih aspekata kozmopolitizma. Koliko je kozmopolitizam važan za shvaćanje suvremenih identiteta, načina života i institucionalnih procesa? U skladu s tim, naglasak ovoga poglavlja leži na analizi koja spaja kozmopolitizam s potrošnjom, zapošljavanjem, migracijom i naseljavanjem, putovanjem i turizmom, kao i masovnim medijima. Oni su tretirani odvojeno i u okvirima njihova međusobnog odnosa.

Šesto poglavlje istražuje političke i pravne aspekte kozmopolitizma. Po autorovu mišljenju, ova tema zaslužuje zasebno poglavlje zbog toga što je bila zanemarena unutar mnogih kulturnih diskursa o kozmopolitizmu te zato što je relevantna literatura raspršena kroz široku lepezu disciplina, dakle ne samo kroz političke znanosti nego i filozofiju, pravo i upravne studije – koje prema njegovu mišljenju – nisu uvijek bile dobro integrirane u sociologiju i socijalnu teoriju. Naglasak ovoga poglavlja jest na kozmopolitskim načelima, poput ljudskih prava i kozmopolitskoj izgradnji institucija, što uključuje i kozmopolitsko pravo i niz pojava koje često označujemo pojmom multikulturalizam. I pri kraju ovoga poglavlja autor se ponovno suprotstavlja stavovima Ulricha

Becka. Poseban je naglasak na tvrdnji da je Europa glavni izvor suvremenoga progressa prema kozmopolitizmu, na što Holton odgovara s raspravom komparativnih važnosti načela ljudskih prava i u Europi, Aziji i Africi, istražujući time način na koji neeuropske kulturne prakse mogu zapriječiti ili pružiti priliku kozmopolitizmu.

Sedmo poglavlje predstavlja istraživanje kozmopolitizma na primjeru Irske. Prema autorovim riječima, ovo je istraživanje odabrano zato što drammatizira paradoks zemalja sa snažnim oblicima nacionalnog identiteta, koje su simultano i domovi kozmopolitske misli i prakse. Ovo poglavlje ujedinjuje teme kao što su religijski kozmopolitizam povezan s katoličanstvom, literarni kozmopolitizam vezan uz radove pisaca poput Joycea, doprinose irskih zabavljača popularnoj kulturi, globalni marketing irskih proizvoda, poput Guinnessa, kao i pitanja migracije i irske dijaspore. Autor se osvrće i na društvenu konstrukciju kulturnoga kozmopolitizma, kao i na kozmopolitizam kao vrstu društvene prakse koja se provodi "odozdo". Irski slučaj također potiče pitanja o granicama kozmopolitizma, granicama koje nastaju kada određeni transnacionalni procesi bivaju zatvoreni određenim postupcima poput restriktivnijih zakona o državljanstvu.

U zaključnom poglavlju, Holton sažima bitna svojstva prevrednovanja kozmopolitizma, pokazujući kako se tema transformirala iz filozofskog istraživanja o prirodi političkih prava i dužnosti u širi niz društvenih, kulturnih te političkih i pravnih pitanja. Autor zatim upozorava na rezultate istraživanja organiziranih prema 13 elemenata Beckova programa za istraživanje kozmopolitizma, u koju je dodano i pitanje kozmopolitskoga prava. Naposljetku se diskusija vraća na pitanje s početka knjige, točnije predstavlja li kozmopolitizam plodan način za suočavanje s najvažnijim problemima našega doba, poput rata, svjetskog siromaštva i sukoba kultura. Holton kao odgovor na to pitanje nudi deset teza o kozmopolitizmu, koje upućuju na poveznice između teorijskog i empirijskog istraživanja, kao i normativne vjerojatnosti i ostvarivosti kozmopolitizma.

Ton je ovih teza, prema Holtonovim riječima, skeptičan, ali još uvijek optimističan.

"Cosmopolitanisms" Roberta J. Holtona možda ne nudi jednostavne odgovore kako kozmopolitizam može biti potencijalno rješenje za izazove suvremenoga svijeta, jer kao što sam autor zaključuje, takvih odgovora nema. On kroz sociološki i povijesni okvir, s pomoću kojega primarno sagledava temu, daje pregled jedne ideje koja doživljava ponovni procvat u posljednjih dvadeset godina te pokušava objasniti kako je i zašto do njega došlo. Zbog pristupa i prezentacije teme, knjiga će biti najbliža sociolozima, premda će i znanstvenici drugih društvenih i humanističkih grana koji se barem djelomično zanimaju za pitanja kozmopolitizma u njoj naći dovoljno korisnih i zanimljivih informacija. Jer iako "Cosmopolitanisms" ne daje sve odgovore na pitanja koja kozmopolitizam danas postavlja, on ih svakako vrlo sustavno bilježi, pa samim tim pruža i drugima okvire za neka nova istraživanja.

Marin Beroš

Jadranka Švarc HRVATSKA U DRUŠTVU ZNAJANJA: PRIJEPORI I PERSPEKTIVE INOVACIJSKE POLITIKE

Školska knjiga / Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2009., 162 str.

U zajedničkoj nakladi Školske knjige i Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar objavljena je 2009. godine knjiga "Hrvatska u društvu znanja: prijepori i perspektive i-

novacijske politike". Autorica je u ovoj knjizi spojila svoje dugogodišnje iskustvo praktičnog rada na uspostavljanju inovacijskoga sustava u Hrvatskoj u sklopu bivšega Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa i teorijskog rada na istraživanju inovacija i inovacijskog sustava kao kompleksnoga socioekonomskog fenomena, oblikovanog specifičnostima lokalnog okruženja. Potaknuta naglim usponom inovacijske politike i sveprisutnošću inovacije kao ključnoga faktora stvaranja društvenoga blagostanja, knjiga sustavno i dubinski obrađuje pojam inovacijske politike i koncept nacionalnog inovacijskog sustava, potičući uspostavu dijaloga znanstvene zajednice s političkom elitom i menadžerima, kako bi se ubrzao gospodarski razvoj Hrvatske.

Knjiga je nastala na temelju znanstvenoga projekta "Društvena evaluacija hrvatskog inovacijskog sustava u funkciji gospodarstva znanja", što ga je financirao MZOŠ od 2007. do 2009. Sastoji se od deset poglavlja, podijeljenih u tri tematske cjeline, te uvoda i predgovora.

U uvodnom dijelu opisuje se kontekst djelovanja hrvatskih znanstvenika, koji, s jedne strane, teže k ostvarenju društva znanja, a s druge strane, nailaze na niz zapreka u trenutačnom stanju hrvatskoga društva i gospodarstva, koje ne mari previše za znanost, a još manje za primjenu znanja kroz inovacije i suradnju znanstvene i gospodarske sfere, što i čini pretpostavku ostvarenja gospodarstva znanja. Uz definicije nekih ključnih pojmova, poput inovacijskoga sustava i politike, pruženo je i osnovno polazište knjige – potreba ostvarenja nove tehnoeкономске paradigme, koja bi se temeljila na izgradnji inovacijskoga sustava. Pritom, kako autorica sama definira, inovacijski sustav "ima ulogu ideološkog diskursa, ali i praktičnog mehanizma koji zagovara korištenje razvojno-istraživačkih i znanstvenih resursa, kako iz javnog tako i privatnog sektora, za razvoj gospodarstva putem inovacija kao kapitaliziranog znanja".

Prvi dio knjige sastoji se od tri dijela i pruža uvid u povijesni nastanak inova-